

КОНКУРЕНТНА РЕГУЛЯЦІЯ В СИСТЕМІ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СТРАТЕГІЙ

**ТИМЧЕНКО М.І., К.Т.Н., ДОЦЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМ. П. ВАСИЛЕНКА**

У статті проведено дослідження одного з основних глобальних регуляторів конкурентності економічних систем в сучасних умовах розвитку ринкових відносин.

The article deals with the study of one of the major global regulators competitiveness of the economic systems in modern conditions of development of market relations.

Постановка проблеми. Вестернізація, - тобто впровадження в незахідний світ системи західних цінностей була явищем суто західним. Така західна модель сама по собі — без сильних чужих щеплень — не забезпечує в незахідному світі навіть елементарного економічного виживання, не кажучи про технологічний прогрес. І це тоді, коли на весь зріст проявляється потреба планетарної інтеграції з акцентом на успішний розвиток всіх країн, на гуманізацію та гармонізацію економічних відносин.

Зрозуміло, що з цим великим і навіть рятівним для людства завданням Захід як лідер світогосподарської інтеграції не справляється. Наявна, таким чином, криза лідерства.

Невідповідність вестернізації потребам перебудови світу є найважливішим свідченням нагальності пошуку змін. Питання корекції підходу до економічних трансформацій повинно початися з оцінки нинішньої політики Заходу, тобто самої ринкової вестернізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема глобальної інтеграції у цілому та окремих її складових, у тому числі в контексті впливу вестернізації, як ефекту зближення, одночасно із зростаючою швидкістю викликає й диференціацію, а з нею — ефект несхожості були й залишаються предметом дослідження як зарубіжних так і вітчизняних вчених, серед яких: О.Г. Білорус, А.С.Гальчинський, Р.Дорібуш, Д.Г.Лукачів, Ю.Н.Пахомов, О.І.Рогов, В.Д.Сикора, Дж. Сорос, Ю.С. Ширяев, та інших.

Водночас, на нашу думку, саме недостатня наукова і практична увага приділяється сьогодні в Україні, і особливо після вступу до СОТ, аналізу наслідків застосування інструментів державного регулювання та їх впливу на конкуренцію та, водночас, облагороджування конкуренції

та подолання подвійних стандартів, позбавлення деструктивних, рушійних сторін вестернізації в партнерстві з іншими країнами.

Формування цілей статті. Метою дослідження є узагальнення світових тенденцій розвитку глобальної інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Наша епоха — епоха глобальної інтеграції. Саме тепер людство з небаченим раніше радикалізмом прокладає шляхи зростаючої взаємозалежності країн, народів, найбільших регіонів планети.

Локомотивом цієї глобальної інтеграції як і раніше впевнено виступає Захід. Звідси й ефект інтеграції постає у вигляді вестернізації, що поглиблюється. Вестернізація є і свідченням, й інструментом зростаючого діапазону модерністських інтеграційних змін.

Здавалося б, що результатом таких змін повинен бути ефект конвергенції. Але насправді все відбувається інакше. Інакше, ніж було задумано та очікувалося, інакше, ніж було в минулому.

Вестернізація, — тобто впровадження в незахідний світ системи західних цінностей, — на старті й фініші завжди була явищем суто західним. Захід через всі перепони привносив у незахідний світ те, що в цьому світі не розчинялося.

Інше відбувається тепер. Вестернізація, діючи як ефект зближення, форсуючи тісноту планетарної взаємодії, одночасно із зростаючою швидкістю викликає й диференціацію, а з нею — ефект несхожості. Причому це ефект, охоплюючи країни, розгортається і в масштабах величезних багатократних регіонів. При цьому лінії, що диференціюють світ водорозділів, як правило, збігаються з межами розломів великих світових цивілізацій. Тих самих незахідних цивілізацій, котрі, — як здавалося зовсім недавно, — втрачали своє значення і сходили з історичної арени; тих, котрі з деяких пір демонструють живучість і переживають ренесанс.

Але диференціація — як відгук на інтеграцію — це не все і навіть не головне. Головне ж полягає в тому, що сама ця вестернізація, яка інтегрує світ, вестернізацією ніби уже й не являється. Тому що на відміну від минулого вона вже часто не створює мостів; зливаючись з процесом диференціації, вестернізація поза Західною цивілізацією все частіше набуває рис негідніших і навіть для Заходу досить несподіваних, а то й неприйнятних.

Свою модель розвитку і зростання, в якій багато що, взяте від Заходу, поєднується з прямим неприйняттям ряду традиційних для Заходу постулатів (Японія, Китай). Вже на старті цей незахідний цивілізаційний прорив поставив під сумнів саму ідею переваги

цінностей Заходу.

Незаперечний і визнаний вже факт зміщення планетарного центру економічної результативності в бік незахідного цивілізаційного світу передбачає з'ясування ряду найважливіших для долі людства обставин.

По-перше, чому, на якій підставі відбулося подібне зміщення?

По-друге, які джерела й механізми високоефективного поєднання цінностей вестернізації з особливими факторами (специфікою) інших, тобто незахідних цивілізацій?

По-третє, які перспективи (з урахуванням втрат і здобутків) обіцяє людству відмічене зміщення доміанти у міжцивілізаційних змаганнях?

По-четверте, що означає все це для України, котра, незважаючи на крах більшості початкових ілюзій, офіційно з колишнім ентузіазмом захоплюється участю старанного виконавця негнучких рецептів Заходу?

Відповідь на перше питання зовні здається гранично простою і безваріантною, причому відповідні аргументи отримали широке розповсюдження. Спеціалісти зі світових цивілізацій одноголосно пов'язують всі варіанти «економічного чуда» Східної Азії з особливими традиціями і менталітетом населення цих країн.

Таке пояснення правомірне, але недостатнє. Наявність тих же вікових традицій не так давно (в кінці XIX — першій половині XX ст.) зовсім не здавалася чимось багатообіцяючим, хоча Японія в цьому відношенні вже тоді була певним винятком. Швидше навпаки.

Виходить, сама вестернізація, так як і капіталізація взагалі, не завжди, а лише за певних умов породжує в цих країнах вибуховий, що захоплює планету, економічний ефект, а також саму модель «економічного чуда».

На наш погляд, відмінність у ролі та значенні вищезазначених (саме цих, а не інших) традицій для піднесення або ж деградації економіки та всього суспільства визначаються в першу чергу глибиною самої вестернізації. На ранніх етапах вестернізація була поверховою, саме впровадження прозахідного поштоту ринкових відносин було ніби-то чимось зовнішнім, таким, що не вимагало органічного включення та активізації глибинних, традиційних, генетично сформованих механізмів життя суспільства. Тому традиції та й менталітет конфуціанського Сходу багато в чому були для Заходу чи то об'єктом односторонньої експлуатації, чи то взагалі чимось чужим.

Інша справа, коли самі країни Східної й Південно-Східної Азії то за своєю ініціативою, то спочатку (як у післявоєнній Японії) під впливом Заходу стали активно проводити ринкові реформи. Вони (ці реформи) явно означали суттєву світогосподарську відкритість, в тому числі і перед експансією Заходу, а значить — загрозу залежності і ще більшої другорядності. При цьому слід нагадати, що США спочатку докладали чимало зусиль, щоб не допустити технологічний прогрес в Японії. За рекомендаціями, в тому числі МВФ, вона повинна була спеціалізуватися на експорті текстилю та металевих виробів.

У цьому (і лише в цьому) випадку полем економічної боротьби виявляється не тільки (а швидше — не стільки) сама економіка, але й духовний, моральний, етноповедінковий стереотип народу, а значить — історія, культура, релігійні та інші традиції і все те, що йде від соціокультурної генетики, від цивілізаційного коду.

Зазначимо, що у випадках незадіяності традицій результатом ринкових трансформацій могла бути лише деградація. Адже і сам Захід дав світові багатоміліардний економічний урок вирішальною мірою на цивілізаційній, а не на чисто економічній основі.

Так само й країни незахідних цивілізацій безсилі економічно досягати успіху за умов пасивності «своїх» позаконічних цивілізаційних факторів. Слепе наслідування західним рецептам, а також і пасивність цивілізаційних механізмів в такому випадку обертаються неприємностями і ганьбою. Тим більше не може мати суто економічне походження те, що забезпечує «економічне чудо». Мобілізація всієї сукупності цивілізаційних факторів виявляється тут вирішальною, а то й єдиною можливою передумовою такого тріумфального успіху.

Сам факт, що ринкова вестернізація досить сприятлива за умов відгуку й ренесансу незахідних цивілізаційних систем є історично новим явищем. Очевидно, такий поворот подій внесе суттєві зміни в долю людства, включаючи й саму Західну цивілізацію. Зрозуміло, що конкурентність, а значить виживання світових регіонів, підвищиться там, де фактор вестернізації сприятливий для ринковотрансформаційних дій незахідних цивілізаційних сил.

Але тут же виникає питання — чи широким є коло таких світових регіонів, чи всюди західне реформаторське «щеплення» є імпульсом адекватної активізації традиційних, часто згаслих, джерел енергії?

Відповідь на це питання навряд чи виявиться оптимістичною. Адже, не завжди вестернізація гармонійно співіснує з традиціями

незахідних цивілізацій, в тому числі й тих, в яких Захід викликав ренесанс та активність.

Останнє для Заходу особливо небезпечно, причому сказане легко й масштабно підтверджується там, де немає ані особливих перешкод, ані сприяння процесам ринкової вестернізації з боку факторів та обставин незахідного тлумачення.

Немає виклику і відгуку — немає і справжніх успіхів. Підйоми не часті і не стійкі, вони до того ж занепадницькі, оскільки залишають за собою попередню деградацію і бідність.

Як видно, реагування світового співтовариства на ринкову загальнопланетарну вестернізацію у більшості випадків є негативним. Проте, вестернізація давно вже не є лише міжкrajнною економічною експансією, яка стихійно розгортається. Вестернізація офіційно взята на озброєння й тими всесвітніми інституціями та організаціями, котрі регулюють немалу частку світогосподарських процесів і застосовують інструменти ринкового (прозахідного) реформування.

До того ж і об'єктивна необхідність в моментах єдиного економікогосподарського й соціальноринкового підходу безперервно посилюється. Її тягнуть за собою не тільки глобалізація світогосподарських процесів і щільність технологічних, комунікаційних та інформаційних взаємодій. Небезпечними, причому все більше для планети, стають надмірні, притому зростаючі розриви в рівнях розвитку, в багатстві і бідності народів, в екологічних та інших перепадах. І в зв'язку з цим потреба нових загальних підходів зростає.

Не може не турбувати світ і зростаюче надмірне марнотратство, пов'язане з ажіотажним, прозахідного толку, споживанням.

Вестернізація на вирішення цих проблем навіть не націлена. В її основі лежать ідеї ринкового саморегулювання, котре само по собі із завданнями розвитку і зростання давно вже не справляється.

Нагадаємо, власну економіку Захід облаштує інакше, не так як було на початку століття (що нині приписується іншим), то не тільки ринковостихійно, але й конструктивноцілеспрямовано. І сама відмова від системи, рекомендованої іншим, відбулася не в період добробуту, а під загрозою загибелі.

Саме у важкі часи Великої депресії, а потім і в кризові післявоєнні роки ринок тут перестав бути лише саморегульованим — він збагатився рятувальними починами державного і соціального регулювання. По-іншому б Захід не вижив!

Для чого ж Захід звертається до подвійного стандарту: хороше — собі, а погане — іншому? Відповідь тут очевидна, вона полягає у

відомому афоризмі У. Черчілла: «Англія (Захід!) не має ні постійних друзів, ні постійних ворогів, має тільки постійні інтереси». Сумнівів немає: розкручування оскопленої ринкової вестернізації — важіль економічного успіху за чужий рахунок.

І в цьому, а не в чомусь іншому, закладені реформаторські невдачі величезних співтовариств багатьох країн. А також страх Заходу перед тими, хто слабкіший і примітивне вестернізоване саморегулювання самоправно поєднав з достоїнністю фундаментальних традицій своїх країн.

Не тільки Японії, яка першою зробила такий прорив, настійливо рекомендувалося діяти інакше. В наш час на західному економічному Олімпі експерти МВФ, МБРР та інші намагалися приховати, а то й сфальсифікувати дані про тих, хто насмілювався не послухатися — про характер реформ в країнах Азійсько-Тихоокеанського регіону. Лише протести і викриття з боку видатних вчених допомогли відновити істину — те, що реформи проводилися «не за Фрідменом», тобто всупереч західним рецептам для незахідних країн.

Визнанням нагальності такого роду змін є, наприклад, окреслена зміна критеріїв оцінки і ранжирування процвітаючих країн, ініційована ЮНЕСКО.

Згідно з цими критеріями найбільших успіхів у розвитку досягають не ті, хто перевершив інших у рівнях продуктивності праці і розмірах ВВП, а країни, які зуміли все це поєднати з успіхами суто гуманітарними, що виявляється в показниках тривалості життя, екологічного добробуту, гармонії у розвитку особи і т. д. Показово, що за такого підходу країнами-чемпіонами виявилися не США, Німеччина чи навіть Японія, а Австрія та Канада, котрі при традиційному погляді не вважаються особливо процвітаючими. Невідповідність вестернізації потребам перебудови світу є найважливішим свідченням нагальності пошуку змін.

Очевидно, критичне ставлення до неоліберальної моделі, яку повсюдно просуває Захід в усі світові регіони, не повинно означати її повного відторгнення. Саме ринкова вестернізація несе за собою і заряд рятівної для економіки свободи і таку необхідну для прогресу рухомість. Вона ж досконало оснащена механізмами конкуренції, а значить — селекції та відбору життєздатних.

Проте саме ринкова система Заходу, володіючи унікальною гнучкістю, здатна до гібридизації та неринкового трансформування відповідно до вимог часу. Не слід забувати, що на цій основі отримані не лише гірші, але й кращі реформаторські результати.

Однак не слід забувати інше: вестернізаційна модель повинна сприйматися не як самодостатня, а як підщепа, на якій необхідно робити те чи інше щеплення. Не випадково в кращому стані виявляються ті, хто суттєво, інколи до невпізнання, трансформують західну модель, залишаючи від неї лише найнеобхідніше, прищеплюючи до цієї основи своє дуже суттєве, адекватне своїй культурі, інституційним традиціям, менталітету, багатовіковим цінностям.

Справжній успіх на цьому терені поки що дістався лише суспільствам конфуціансько-південноазійської соціокультурної традиції. Лише тут отримано вибуховий ефект від схрещення місцевої цивілізаційної специфіки та вміло відібраних західних рекомендацій. Але це вже немало. І не тільки через чисельність населення, а й через появу фактора прориву і депортування в інших світах аналогічних змін.

Уперше в самій системі ринку розвіяна ілюзія всесія вестернізації, почалося усвідомлення переваг інших, незахідних альтернатив. Свою специфіку почнуть шукати інші, в тому числі, можливо й ті невдахи, що нині заграють перед Заходом, а з ними (таке теж можливо!) — й Україна. З часом, можливо, моделі Заходу всюди почнуть оцінювати не як готові рецепти, а лише як основу для власних реформаторських пошуків.

Найбільш вагомими аргументи втрати здатності Заходу економічно оживити світ дають ті країни, котрі, будучи майже західними (або квазізахідними), покірливо довіряють Заходу свою долю, слухняно вибираючи безальтернативний варіант нічим не доповненої вестернізації. Саме вони й програють.

Саме в цих країнах і прямо, і через організації типу МВФ-МБРР використовуються явно збиткові моделі ринкового реформування, які сам Захід для себе не застосовував і не застосує. І все це — не наслідок помилки, а цинічний і холодний розрахунок.

Адже, подібна модель краща, ніж всяка інша, продукує (під виглядом повернення заборгованості) виснажувальний нееквівалентний обмін, дає можливість оволодіння ринком збуту та джерелом дефіцитної сировини, дозволяє тримати чужу владу на повідку. А якщо зростання й забезпечується, то лише в межах другорядності та у вигідному для Заходу напрямку. Народ же все більше деградує та бідусе. Це при тому, що саме Захід володіє капіталами й ресурсами, достатніми для подолання злиднів та бідноти, для забезпечення гідного життя на всій планеті.

Тут йдеться не про щось протипоказане Заходу, а про

розповсюдження на відносини з незахідним світом — на всі їх елементи, включаючи реформи, — тих самих принципів, котрі використовуються всередині кожної елітарної західної країни, тобто тих способів поєднання конкурентності з механізмами соціальної орієнтації, а також ринкового саморегулювання з державним впливом, котрі й забезпечили Заходу і конкурентне виживання, й соціальне партнерство всередині країни — на підґрунті механізмів подолання надмірних розривів у доходах та способі життя різних верств суспільства.

Висновки. Підсумовуючи наведені вище приклади і аргументи щодо глобальної інтеграції дають підстави зробити наступні висновки.

На сьогодні саме ринкова система Заходу, володіючи унікальною гнучкістю ще здатна до гібридизації та неринкового трансформування відповідно до вимог часу.

Звичайно, не кожна незахідна цивілізація несе власний реформаторський потенціал, володіє здатністю збагатити та адаптувати західну модель, розраховану на вестернізацію інших світів.

Найбільш вагомими аргументами втрати здатності Заходу економічно оживити світ дають ті країни, котрі, будучи майже західними (або квазізахідними), покірливо довіряють Заходу свою долю, слухняно вибираючи безальтернативний варіант нічим не доповненої вестернізації. Саме вони й програють.

Жодна з країн світу, яка сліпо прийняла вестернізацію, не ввійшла в останні роки, а то й десятиліття, до числа тих, що досягли успіху. Невдахами, — що видно на прикладі України, — виявляються в першу чергу найбільш «старанні учні», тобто ті, хто не здатний трансформувати досвід, що переймається у Заходу, через свою особливу специфіку.

Література.

1. Білорус О.Г., Лук'яненко Д.Г. та ін. Глобальні трансформації і стратегії розвитку. – К: Ін-т світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2004. С. 251 – 279.
2. Ситник В.П. Трансформація України в ринкові умови. К.: ІАЕ, 2002 – 518 с.
3. Рогач О.І., Шнирков О.І. Трас націоналізація світового господарства та перехідні економіки: Навч. посібник. – К.: ВЦ “Київ. ун-т”, 2007. – С. 24 - 65.
4. Ширяев Ю.С. Международные производственные системы. – М.: Высш. шк., 2008. – 240 с.
5. Сорос Дж. Криза глобального капіталізму. – К: Основи, 2009. – 259 с.